

СЕКЦІЯ 4

НЕГАТИВНІ ПСИХОЕМОЦІЙНІ СТАНИ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ У ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

УДК 159.922

Юрій Васильович АЛЕКСАНДРОВ,

доцент кафедри соціології та психології

факультету № 6 (права та масових комунікацій)

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук;

 <https://orcid.org/0000-0002-5871-8344>

ОСОБЛИВОСТІ ОПАНОВУЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ СОЛДАТІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ

Присвячено вивченню опановуючої поведінки військовослужбовців строкової служби. Проаналізовані копінг-стратегії, типи еґо-захистів та стратегії імпульсивної поведінки в конфліктних ситуаціях військовослужбовців на початку та у кінці служби.

Дослідження проблеми особливості опановуючої поведінки визначена тим, що відповідно до майбутньої відповідальності, до військовослужбовців пред'являються високі вимоги в плані психічного здоров'я та психологічного благополуччя. Від адаптації військовослужбовця до умов проходження служби залежать його успішність, психічні стани, що визначають адекватну поведінку, внутрішній психологічний комфорт, оптимальну взаємодію з навколишнім середовищем і всю систему соціальних зв'язків особистості в умовах служби. Уміння ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями визначає ефективність їх майбутньої служби і скорочує вірогідність професійних деструктивних змін.

Для опанування стресових ситуацій людина протягом свого життя виробляє так звану копінг-поведінку або копінг-стратегію – тобто систему цілеспрямованої поведінки по свідомому оволодінню ситуацією для зменшення шкідливого впливу стресу, тобто психозахисну поведінку.

Основоположники дослідження даного питання – психологи С. Фолкман і Р. Лазарус – називали копінг-стратегії «стратегіями опанування труднощів і врегулювання взаємовідносин з навколишнім середовищем». Ці автори ввели в словник такі поняття, як життестійкість і стресостійкість. Також цю проблему розглядали М. Ендлер і Д. Паркер,

Н. Кьюпер, Т.А. Вілле, Л. Перлін і К. Шулер, А. Біллінгс і Р. Моос, Є. Хейм, Дж. Амірхан. Думки, відчуття і дії утворюють копінг-стратегії, які використовуються по-різному в певних обставинах. Копінг-поведінка – форма поведінки, що відображає готовність індивіда вирішувати життєві проблеми. Ця поведінка, направлена на пристосування до обставин і використання певних засобів для подолання емоційного стресу [1, с. 577]. Теорія опанування особистістю важких життєвих ситуацій (копінга) виникла в психології в другій половині ХХ ст.

Для того, щоб упоратися зі стресовими ситуаціями, людина впродовж свого життя виробляє так звану копінг-поведінку або копінг-стратегію, – тобто систему цілеспрямованої поведінки по свідомому оволодінню ситуацією для зменшення шкідливості впливу стресу [1, с. 573]. Сучасний підхід до вивчення механізмів формування опановуючої поведінки заснований на думці, що людині властивий інстинкт подолання.

Результати бойових дій в сучасних умовах багато в чому залежать від морально-психологічного стану особового складу, його здатності переборювати військові тяготи і злигодні, долати страх в бою і зберігати волю до перемоги, в тому числі від його его-захисту, опановуючої поведінки. Его-захист – система регуляції особистості, спрямована на усунення почуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту або проблеми, яка турбує особистість. Мета его-захисту – «огорожа» сфери свідомості від негативних, травмуючих особистість переживань. Опановуюча поведінка – особливий вид соціальної поведінки людини, що забезпечує або руйнує його здоров'я та благополуччя. Т. Крюкова визначає опановуючу поведінку як цілеспрямовану соціальну поведінку, яка дозволяє суб'єкту вирішити складну життєву ситуацію способами, адекватними особистісним особливостям і ситуації через усвідомлені стратегії дій [2]. Вона дозволяє суб'єкту впоратися зі стресом або з важкою життєвою ситуацією за допомогою усвідомлених дій і направлених на активну взаємодію з ситуацією – її зміну (коли вона піддається контролю), або пристосування до неї (у випадку, коли ситуація не піддається контролю). Якщо суб'єкт не володіє цим видом поведінки, можливі несприятливі наслідки для його продуктивності, здоров'я і благополуччя.

У проведених дослідженнях були використані такі методики:

1. Індикатор копінг-стратегій (Д. Амірхан). Методика призначена для діагностики домінуючих копінг-стратегій особистості. Адаптована в психоневрологічному науково-дослідному інституті ім. В. М. Бехтерева.

2. Діагностика типологій психологічного захисту (Р. Плутчик в адаптації Л. І. Вассермана, О. Ф. Еришева, Є. Б. Клубова та ін). Призначення тесту – визначення основних типів его-захисту;

3. Діагностика імпульсивної поведінки у конфліктних ситуаціях.

За методикою «Індикатор копінг-стратегій» за шкалами: «вирішення проблем», «пошук соціальної підтримки», «уникнення проблем», не виявлено значущих відмінностей, що говорить про те, що військовослужбовці як на початку так і у кінці служби спрямовані на ефективне вирішення проблем і використовують усі поведінкові стратегії. Це є позитивом, бо використання усіх стратегій веде до рішення проблем, в залежності від ситуації потрібно використовувати належну, необхідну стратегію.

За результатами дослідження особливостей психологічного захисту, его-захистів військовослужбовців на початку и на кінці служби можна припустити, що військовослужбовці не змінили використання механізмів психологічного захисту («А-заперечення», «В-витіснення», «С-регресія», «Е-проекція», «F-заміщення», «G-інтелектуалізація», «H-реактивне освіту») окрім такого механізму психологічного захисту, як «D-компенсація», що говорить про виниклу у кінці служби потребу військовослужбовців замінити реальну, наявну чи уявну нестачу, дефект нестерпного почуття іншою якістю, найчастіше за допомогою фантазування або привласнення собі властивостей, достоїнств, цінностей, поведінкових характеристик іншої особистості. Часто це відбувається при необхідності уникнути конфлікту з конфліктною особистістю і підвищення почуття самодостатності. Використання такого психологічного захисту, як «компенсація», дає можливість припустити, що це є відголосок тієї армійської ситуації в якій знаходяться військовослужбовці. Вони не можуть реагувати та поводитися, як вони хочуть, є правила, статут, і тому вони компенсують це, як хто може і де може, зазвичай коли мають вільний час (наприклад час у звільненні).

Результати дослідження імпульсивної поведінки військовослужбовців на початку та у кінці служби показали, що військовослужбовці за період служби змінили використання імпульсивної поведінки за такими формами, як «вираження почуттів», «відволікання», «поетапні дії», «відхід». Це говорить про виниклу у кінці служби потребу військовослужбовців висловити почуття, емоції, які «накипіли» за період служби, вони відволікаються від неприємних моментів, тому що раніше відреагувати вони не могли, бо це може вплинути на процес проходження служби (тобто не статутні відношення та ін.), але використовування такого способу реагування, як «поетапні дії», збільшилося у кінці, тобто військовослужбовці почали виробляти план вирішення проблеми, план «порятунку» і дотримувалися його. Військовослужбовці на кінці служби почали більше використовувати паліативну поведінку, внутрішнє психологічне пристосування до конфлікту з метою обмеження його нервових, емоційних витрат за допомогою таких поведінкових форм, як

«вираження почуттів», «відволікання», «відхід», що заміщає діяльність. Використання такої поведінки найбільш доцільно при нерозв'язних конфліктах, і може буди доречною у армії. Також використовують таку адаптивну поведінку, як «поетапні дії», що говорить про не повне відхилення від рішення конфлікту, а про побудову плану для поступового рішення.

Список бібліографічних посилань

1. Куриця Д. І. Визначення домінуючих копінг-стратегій у професійній діяльності держслужбовців. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 8. С. 573–581.
2. Трущенко М. Н. Проблема совладающего поведения в психологической литературе // Психологические науки: теория и практика : материалы междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2012 г.). М. : Буки-Веди, 2012. С. 13–16.

Отримано 18.02.2019

